

METODERAPPORT

Brennpunkt: Ingens barn

Ronny kom til barnehjemmet som 8-åring. Før han fylte 18, hadde han måtte flyttet over femten ganger. Han fikk aldri en familie å kalle sin. *Foto: Privat*

Journalist:

Astri Thunold, NRK Fakta, 5020 Bergen

Publisert:

NRK1, Brennpunkt, 29. september 2009, kl

Nettartikler:

<http://www.nrk.no/programmer/tv/brennpunkt/1.6240759>

Adresse:

NRK Brennpunkt, 0340 Oslo

Kontaktperson:

Astri Thunold, NRK Fakta, 5020 Bergen

97 12 60 69/55 27 52 00

1: INNLEDNING

Barnevernsbarn blir flyttet fra sted til sted, gang på gang gjennom hele oppveksten under offentlig omsorg. Til nå har myndighetene forklart dette med at det er vanskelig å finne fosterhjem som over tid klarer å ta seg av barn med store skader etter foreldrenes omsorgssvikt.

Avdekker systemsvikt

I denne dokumentaren avdekker vi at dette rammer flere tusen barnevernsbarn, og at de stadige oppbruddene ikke kan forklares med hvert enkelt barns problemer, eller som hver enkelt fosterfamilies nederlag. Vi dokumenterer gjennom egne undersøkelser at flyttingene er resultat av en systemsvikt, som potensielt rammer alle barn barnevernet har plassert utenfor hjemmet.

Lovverk og praksis hindrer at det tas en varig beslutning om hvor barna hører til. Dette fører til at barna må leve hele barndommen sin på oppsigelse. På denne måten utsettes ekstra sårbare barn, som allerede er skadet og sviktet av sine nærmeste voksne, for gjentatte avvísninger. Ingen kan love barna stabil og varig omsorg. De blir ingens barn.

Alvorlige konsekvenser

Gjennom møter med barnevernsbarn og deres fosterforeldre viser vi noen av konsekvensene dette kan få for barnas voksenliv. Vi viser også at det er mulig å endre loven og velge en annen praksis, hvis myndighetene ønsker en tryggere og mer stabil oppvekst og fremtid for barna.

Gjennom vårt arbeid avdekkes også en alvorlig mangel på kunnskap om og tilsyn med barnas oppvekst i fosterhjemsomsorgen. Det er ingen myndighet som har oversikt over eller fører tilsyn med hvor mange ganger barna flytter mens barnevernet har ansvar for dem.

2: BEGYNNELSEN

Kanskje begynte det da jeg i 2003 som nyhetsjournalist intervjuet en 11 år gammel gutt. Han hadde ventet ett år av sitt unge liv på barnehjem, før barnevernet klarte å finne et fosterhjem til han. Hva tenkte du da?, spurte jeg. Da tenkte jeg at ingen ville ha meg, sa gutten, og så meg rett i øynene. Det har jeg aldri glemt.

Spørsmål om omsorgen

I 2006 hospiterte jeg 4 uker i barnevernet for å lære, med stipend fra Norsk Journalistlag. Jeg fulgte arbeidet i fylkesnemnda for sosiale saker, på barnevernvakten, i kommunalt og i statlig regionalt barnevern. Det var da jeg for alvor begynte å spørre meg hvilken omsorg barnevernet selv egentlig har å tilby barna de henter, når foreldrenes omsorg svikter. Ikke bare måtte barna vente i uvisse på hvor de skulle bo, og hvem som skulle ta seg av dem. Mange måtte også flytte, gang på gang. Folk i barnevernet var fortvilet over dette, men kunne lite gjøre. Fosterforeldrene gjør så godt de kan, men barna har ofte så store skader hjemmefra at de blir for vanskelig å håndtere, fikk jeg vite.

Et nødvendig onde?

Denne forklaringen gnagde meg. Det må være ille nok for et barn å leve med mistanken om, eller frykten for, at ingen vil ha deg. Enda verre må det være når barnet opplever å få dette bekreftet, gang på gang. Det er lett å finne unnskyldninger for idealistiske og underbetalte voksne, som tross alt gjør sitt beste.

Men hva med barna?

Hvordan er det for et barn å miste hjemmet sitt, gang på gang, fordi dine nærmeste voksne ikke makter deg lenger?

Hvordan påvirker dette barn som barnevernet mener allerede er sviktet og skadet av egne foreldre?

Hvordan er dette forenlig med barnevernets mål om å reparere, eller kompensere for den skaden som er skjedd?

Er det virkelig slik at flyttingene er uunngåelige, et nødvendig onde i mangel av bedre alternativ?

Hvorfor er det slik, og må det være slik?

Med disse spørsmålene startet jeg arbeidet høsten 2008.

3: METODER OG KILDER

Jeg måtte først prøve å finne kilder som kunne si noe om omfanget av problemet. Hvor mange barn er utsatt for gjentatte flyttinger mens barnevernet har ansvar for dem? Historiene jeg hadde hørt om flyttinger og oppbrudd kunne være triste enkeltskjebner som hver for seg var dramatiske nok, men likevel enkle unntak som bekreftet en regel om trygge og stabile oppvekstvilkår. I så fall ville det være mindre behov for en ressurskrevende kritisk undersøkelse.

Ifølge Statistisk Sentralbyrå er drøyt 9000 barn under 18 år plassert utenfor hjemmet, de fleste mot foreldrenes vilje, og tallet øker. Men hvor mye barna flytter mens barnevernet har ansvaret for dem, er ikke omtalt i statistikken.

Teller ikke flyttinger

Jeg kontakter SSB direkte for å få tall for dette. Men flyttinger blir ikke rapportert, får jeg vite. Kommunenes rapportering til SSB er omfattende og detaljert, men dette hadde myndighetene til nå ikke etterspurt tall for.

Forskningsinstituttet NOVA hadde nylig publisert en omfattende livsløpsstudie om barnevernsbarn. NOVA-rapporten dokumenterer at barnevernsbarna som voksne skårer dårligere enn befolkningen ellers på helse, utdanning, økonomi, rusmisbruk og de fleste andre levekårsmål. Men hvordan flyttingene påvirker dette utfallet kan forskningen ikke besvare. Den bygger nemlig nettopp på SSB-statistikk, der flyttinger altså ikke registreres. NOVA-forskerne har koblet opplysninger om flere tusen barnevernsbarn fra statistikken sammen med opplysninger fra andre registre. Jeg snakker flere ganger med forskerne for å få vite om det finnes muligheter i materialet til å undersøke spørsmålet om flyttinger, men dette avviser de.

Forskning kan gi svar

Men ved Unifob Helse i Bergen pågår det forskning som kan gi svar. Her følges et representativt utvalg barn, fra de ble plassert utenfor hjemmet første gang, og til de blir voksne. Jeg får vite at alle barna i undersøkelsen ble hentet for 7-8 år siden, og at flere fortsatt er under 18 år. Det betyr at de kan ha flere flyttinger foran seg i barnevernets regi. Dermed kan heller ikke denne undersøkelsen foreløpig si noe sikkert om omfanget. Den vil heller ikke gi svar på hvilke følger gjentatte flyttinger får for barnas voksenliv. Det kan vi først få vite en gang i fremtiden. De foreløpige funnene i studien vil likevel være interessante. Forskningsleder Toril Havik kan imidlertid ikke fortelle meg mer før funnene er publisert, trolig først i april 2009.

Ingen fører tilsyn

Dermed er jeg like langt. Jeg finner heller ingen opplysninger om flyttinger i rapportene fra fylkesmennene, som er tilsynsmyndighet. Jeg får vite at fylkesmennene bare fører direkte tilsyn med barn i institusjoner, og at flyttinger ikke er tilsynsystema. Barna forteller likevel ofte at de har flere oppbrudd bak seg, bekrefter blant andre fylkesmannen i Hordaland. Barn i fosterhjem står under tilsyn av kommunene. Noen samlet oversikt over flyttinger finnes ikke, det bekrefter Barne- og likestillingsdepartementet som har overordnet ansvar for barnevernet i kommunene.

Lov om barneverntjenester sier omsorgen skal være stabil. Likevel har altså ingen oversikt hvor mye barna flytter. Dermed kan ingen heller si hvilke følger flyttingene har fått og får for barna. Det vil heller ikke være mulig å si om barna flytter mer eller mindre nå enn tidligere år, og hva årsakene til dette kan være.

Andre land overvåker

Hvordan kan målet om stabilitet oppfylles, uten slik systematisk kunnskap? Dr polit Marit Skivenes i Bergen leder et forskningsarbeid som sammenlikner barnevernssystemer i 10 land. Hun bekrefter at mangel på stabilitet i den offentlige omsorgen er et stort og veldokumentert problem internasjonalt. I flere land overvåker myndighetene utviklingen i flyttinger. I USA og England har forskning om omfanget og konsekvensene for barna ført til lovendringer for å sikre barna en tryggere oppvekst. Skivenes er like overrasket som meg over at vi i Norge mangler sikker kunnskap om omfanget.

Vet at det skjer

Selv om flyttingene ikke systematisk rapporteres og registreres, er det kjent at de må ha et visst omfang, også i Norge. Barnevernsansatte, fosterfamilier, eksperter og fosterbarn selv bekrefter dette. Enkelthistorier om gjentatte flyttinger har vært fortalt i media. Brennpunkt hadde nylig vist dokumentaren om Camilla, som hadde flere oppbrudd bak seg og nå måtte flytte 60 mil mot sin vilje. Myndighetene beklaget dette, men hevdet slike tilfeller hørte til unntakene. Hvordan kunne de si det, når de mangler kunnskap om omfanget? Selv hadde jeg ett år tidligere laget en dokumentar om rekrutteringen av fosterforeldre til Norges første SOS-barneby, der formålet er å gi barnevernsbarna mer stabile og varige hjem. Leder for barnebysatsingen, Sidsel Jordheim, tok initiativet nettopp fordi hun som barnevernsansatt hadde møtt for mange barn som aldri fikk et hjem.

Hva er alternativet?

For barnevernsansatte jeg snakker med synes problemet uløselig. For hva er alternativet? Skal barna bli boende hos foreldre som mishandler eller vanskjøtter dem? Barnehjemmene er ikke lenger noe alternativ. Etter skandalene som ble avdekket der på 80- og 90-tallet er det bestemt at ingen barn skal vokse opp på institusjon. Dermed må barna plasseres i fosterhjem, også om resultatet blir gjentatte flyttinger. Jeg får ofte høre at selv om noen barn har det ustabil, er det også mange som har det bra. Myndighetene har bestemt rammebetingelsene for barnevernet. Jobben må gjøres, og barnevernsansatte kan måtte beskytte seg mot å ta innover seg hvordan også dagens praksis rammer barna.

Hva sier barna?

Men hva kan barna selv fortelle om omfanget og konsekvensene av gjentatte flyttinger? Jeg bestemmer meg for å forsøke å finne noen svar selv, blant tidligere og nåværende barnevernsbarn. Jeg ber kildene mine i barnevernet sette meg i kontakt med flest mulig barn og unge voksne som har erfaring med dette.

Barnevernsansatte jeg snakker med er redde for at min dokumentar vil være for kritisk til fosterhjemsordningen, og at dette vil skade barnevernets arbeid med å rekruttere nye fosterforeldre. Mellom 110 og 120 barn venter på fosterhjem til enhver tid, viser publiserte tall fra direktoratet. Senere skal jeg oppdage at dette tallet er i virkeligheten er langt høyere.

Flere veier til barna

Selv om noen er skeptiske til min agenda, er det andre som oppriktig ønsker å få belyst temaet. Jeg kan likevel ikke vente at barnevernet vil formidle kontakt til barn og unge som selv mener de burde ha fått bli hos sin egen familie, eller er svært kritiske til barnevernet. Det er derfor viktig å nå barna også gjennom andre kanaler. Jeg bruker kollegaer, nyhetsarkiver og Facebook-grupper, søker opp epostadresser og telefonnumre. Jeg kontakter ikke umyndige direkte på denne måten.

Det er likevel et mål for meg å få snakke med noen som fortsatt er barn. Bare barna selv kan fortelle meg hvordan beslutningene voksne tar påvirker dem akkurat nå, mens det fortsatt er mulig å velge andre løsninger, og mens fasiten ligger i fremtiden.

Vet ikke hvorfor

Imens snakker jeg med unge voksne som forteller om flyttingene. Det slår meg hvor lite de har fått vite om hvorfor de måtte flytte. Det er få som har lest barnevernssakene sine. Noen har forstått det slik at de var umulig å ha i hus, andre at fosterhjemmet hadde egne problemer.

Uansett årsak var det barna som bar konsekvensene. Det var de som måtte flytte. Antall ganger er vanskelig å huske. Ofte fantes det ikke fosterhjem, og mens de ventet måtte de flytte mellom beredskapshjem og institusjoner.

Bare når du spør

Gang på gang har de blitt sviktet av sine nærmeste voksne, og gang på gang mistet hjemmet sitt, venner og skole. Nå mangler de kontakt med egen familie, og de har aldri fått en ny familie å høre til.

-Jeg tenker ikke over det til vanlig, bare når noen begynner å spørre, da merker jeg at det er trist. Jeg har ingen å ta kjæresten med hjem til, ingen som kan være besteforeldre når jeg får barn, forteller Ronny som er 26.

For ungdommene er skaden skjedd og kan ikke gjøres om. Men de håper at de ved å fortelle kan bidra til at nye barn slipper å oppleve det samme.

Hvordan gikk det?

"Min" 11-åring fra intervjuet i 2003 måtte nå snart være 17. Jeg vil gjerne møte han igjen og få vite hvordan det har gått med han. Det får jeg ikke. Livet hans er blitt for vanskelig nå, får jeg vite av saksbehandleren som formidlet kontakten. Av hensyn til taushetsplikten kan hun ikke fortelle meg mer. Jeg har ikke hans etternavn og bosted, og ville uansett ikke ta direkte kontakt før han er myndig.

Sist jeg snakket med gutten måtte jeg innhente samtykke både fra barnevernet, som hadde overtatt omsorgen, fosterforeldrene, som utøvde omsorgen på barnevernets vegne, og biologisk mor, som fortsatt hadde foreldreansvaret.

Å vise ansikt

Den gangen valgte jeg å identifisere gutten, med ansikt, fornavn og alder. Anonymisering på fjernsyn er vanskelig å få til, i alle fall hvis kravet er at ingen skal kunne gjenkjenne personen. Når både ansiktet, stemmen, kroppen og omgivelsene skal gjøres helt ugjenkjennelige, og ingen nærstående personer heller kan intervjues åpent, kan virkemidlene ødelegge troverdigheten til den som snakker og det som sies.

Det finnes samtidig ofte sterke argumenter for anonymisering, og særlig av barn. Mitt valg la begrensninger på hvilke fakta som kunne publiseres av guttens historie, av hensyn til ham selv og fremtiden hans, og av hensyn til andre parters privatliv. Det ville være uetisk å offentliggjøre det han fortalte om hvorfor barnevernet hadde måttet hente han. Det var heller ikke nødvendig, så lenge omsorgssvikten hjemme ikke var tema for reportasjen.

Et varig inntrykk

Jeg diskuterte avgjørelsen med de voksne som hadde omsorg og ansvar for ham, og også med gutten selv. At han var fosterbarn var kjent for omgivelsene hans, og han skammet seg ikke selv over det. Jeg ville være varsom med å formidle til gutten at det å være fosterbarn i seg selv er så skamfullt at han ikke kunne få vise ansiktet sitt.

Formålet var å vise hvordan det er for et barn å måtte vente så lenge i uvisshet på hvem som skulle ta seg av han, når han først er blitt hentet av barnevernet. Gutten fortalte om dette på en måte som gjorde varig inntrykk på flere enn meg. Men var det riktig å vise ansiktet hans? Det er blant de tingene jeg gjerne skulle ha spurt han om, nå når han selv er nesten voksen.

Et barn som må flytte

En kontakt i barnevernet forsøker å hjelpe meg med å finne et barn som har opplevd flytting og/eller står foran en flytting i nærmeste fremtid. I utgangspunktet ønsker jeg heller ikke denne gangen å anonymisere. Erfaringene fra intervjuet med 11-åringen flere år tidligere har gitt meg tro på at det kan være etisk forsvarlig å identifisere, selv om det er umulig å være helt sikker.

Ett aktuelt barn, en jente på 13, venter på sin fjerde flytting. Men før jeg kan få møte henne, vil barneverntjenesten ha en skriftlig avtale om vilkårene for publisering. Det er barnevernet som har omsorgen for henne. Derfor har de ansvar for å ivareta hennes interesser. Samtidig vil de selvsagt ha de et sterkt motiv for å sikre seg selv mot kritikk.

Vil sensurere

Informasjonsleder i Barne- ungdoms- og familiedirektoratet blir aktiv part i diskusjonen om innholdet i avtalen. Hun krever at barnevernet skal kunne trekke hele eller deler av det ferdig redigerte intervjuet, hvis de mener publisering er i strid med barnets beste. En slik avtale kan brukes til å sensurere jenten. Det kan verken jeg eller Brennpunkt-redaktøren godta. Vi har selvstendig ansvar for å vurdere konsekvensene av å identifisere barn. Vi har også ansvar for å sikre barn ytringsfrihet, ikke minst i saker som angår dem selv. Jeg søker råd hos NRKs og Presseforbundets jurister, leser barnevernets mediestrategi, barnrettigheter og relevante PFU-avgjørelser for å komme frem til den avtaleteksten vi til sist blir enige om. Avtalen gir barnevernet rett til å kreve anonymisering av det ferdig redigerte intervjuet, dersom de mener identifisering strider mot barnets beste. Biologisk mor, som har foreldreansvar, får samme rett.

Barna er prisgitt

I barnevernssaker er barna hovedpersoner. Likevel er de oftest utilgjengelige som kilder. Selv om jeg nå skulle få tilgang til å snakke med ett eller flere barn, vil det jeg får høre nødvendigvis være resultat av at barn er fullstendig prisgitt de voksne rundt seg. De må avfinne seg med beslutningene som er tatt. De kan være de voksnes gisler, i umulig lojalitetskonflikt, i akutt fare. De kan frykte konsekvensene av å snakke sant om hvordan de har det. Hvis de ikke blir trodd, risikerer de at forholdene forverres der de er. Hvis de blir

trodd, risikerer de å måtte flytte til noe som er verre. Dette må jeg ta hensyn til, når jeg vurderer det barna forteller. Det gjelder enten barnet står foran sin første flytting bort fra foreldrene, eller de er plassert i fosterhjem eller institusjon.

Skal ikke stå alene

De unge voksne jeg har fått snakke med til nå har fortalt meg hvordan de har opplevd flyttingene, hva de har fått vite om årsakene, hva de har forstått og tenkt, og hvordan avvisninger, usikkerhet og oppbrudd har påvirket livene deres. Jeg føler ansvar for at det de forteller skal bli kjent og få betydning.

Derfor blir det tidlig viktig for meg at de ikke blir stående alene med historiene sine, dersom det de forteller skal publiseres. Jeg kan ikke utsette dem for å bli avfeid som triste unntak. Det vil altså ikke være nok å snakke bare med noen få.

Egen undersøkelse

Jeg tar kontakt med Landsforeningen for Barnevernsbarn og ber dem om hjelp til å spre en intervju-undersøkelse til alle deres medlemmer. Jeg lager en nettbasert, anonym undersøkelse (QuestBack), der spørsmålene bygger på alt jeg til nå har lært om flyttinger og hva de kan føre til. Langt fra alle barnevernsbarn organiserer seg i landsforeningen. Mitt utvalg vil dermed ikke være representativt, og undersøkelsen min vil derfor ikke kunne si noe sikkert om omfanget av flyttinger. Den vil likevel gi kunnskap om følgene flyttinger får for barndommen og voksenlivet.

Jeg åpner for at de som ønsker å snakke med meg direkte kan ta kontakt på telefon eller e-post. Jeg skriver et følgebrev med informasjon om dette og lenke til nett-undersøkelsen, som Landsforeningen sender til alle sine medlemmer i november 2008.

Arbeidet forsinkes

Samme dag som undersøkelsen sendes ut, skjer det et dramatisk dødsfall i min nære familie. Jeg må ta meg av mine nærmeste, og tar ut permisjon og ferie. En periode blir jeg også selv sykmeldt. Ettersom jeg jobber alene med saken, betyr disse avbruddene stillstand i arbeidet. Sjefene viser omsorg og skyver på deadline. Jeg savner likevel en makker som kan drive arbeidet fremover i mine fravær. Jeg kan begynne å gjenoppta arbeidet fra februar 2009. Samtidig som jeg forsøker å finne omfanget av flyttingene, må jeg prøve å finne årsakene. Jeg må også sette meg grundigere inn i hvordan barnevernet fungerer. Skal jeg forstå om systemet svikter, må jeg først forstå systemet til bunns.

Ubesvarte spørsmål

Det blir en til dels overveldende jobb, og ikke bare på grunn av haugene med forskrifter, lover og viktige rettsavgjørelser, offentlige utredninger og forskningsrapporter, statistikkene som må spesialbestilles, og timene med researchintervjuer. Jeg støter samtidig hele tiden på spørsmål uten svar, paradokser som ikke kan forklares.

Hovedmålet for alt barnevernets arbeid er å unngå at barn må tas bort fra foreldrene. Det gjentas alle steder i etatens og myndighetenes egen omtale av barnevernet, i barnevernloven og barnekonvensjonen. Barna kan bare hentes ut av hjemmet som en siste utvei, når alt annet er forsøkt. Familiene skal hjelpes hjemme, så det ikke blir nødvendig å skille barn og foreldre.

Stadig flere hentes

Hjelpetiltak i hjemmet er derfor en hovedsatsing i barnevernet. Likevel viser statistikken at barnevernet henter stadig flere barn.

Betyr det hjelpetiltakene ikke virker?

Rapporter fra FNs barnekomité uttrykker bekymring for at så mange norske barn må skilles fra familien sin. Norske myndigheters svar til FN er at tallet på barn med hjelpetiltak tross alt øker mer enn tallet på plasserte barn.

Men var ikke målet med hjelpetiltakene færre plasseringer?

Hvem evaluerer denne måloppnåelsen, og hvordan gjøres det?

Ingen evaluerer

Svaret jeg får hos forskere, myndigheter og tilsyn er at hjelpetiltakene ikke blir evaluert i forhold til denne målsetningen. Ingen vet altså hvilke tiltak som har best effekt i forhold til målet om å unngå atskillelse mellom barn og foreldre

Ifølge SSB får over 30 000 barn hjelpetiltak fra barnevernet. Bare for de omkring 800 barna som får spesielle atferdsterapeutiske tiltak blir dette utfallet faktisk målt - og da gjøres evalueringen av det samme forskningscenteret som selger metodene.

Nye paradokser

Hjelpetiltakenes formål er å hindre plassering utenfor hjemmet. Samtidig er ett viktig hjelpetiltak ifølge statistikken paradoksalt nok nettopp plassering utenfor hjemmet. Plasseringen kalles et hjelpetiltak når foreldrene samtykker til den. Slike såkalt frivillige plasseringer øker nå mer enn plasseringer etter omsorgsovertakelse.

Hvorfor gir stadig flere foreldre frivillig fra seg barna sine?

Hvor frivillige er plasseringene, og hvor lenge varer de?

Ingen kan svare. Ingen myndighet utenfra fører tilsyn med hjelpetiltakene, selv om de er en hovedsatsing. Kommunene skal evaluere seg selv, men ikke rapportere resultatene noe sted.

Vet ikke hvorfor

Hvorfor plasserer barnevernet år for år stadig flere barn bort utenfor hjemmet, når myndighetenes uttalte mål er det motsatte? Jeg finner lite systematisk kunnskap om årsakene til dette. Studien til Unifob Helse oppgir foreldrenes rusmisbruk som den viktigste enkeltårsaken til plassering utenfor hjemmet. Alle barna i denne studien ble imidlertid hentet i løpet av ca ett år, mellom høsten 1998 og utgangen av 1999. Den kan dermed ikke forklare økningen i plasseringer fra år til år. Den årlige statistikken fra SSB registrerer årsaker til barnevernstiltak, men skiller ikke ut årsakene til det mest radikale tiltaket: Plasseringer utenfor hjemmet. Jeg ber om tall for plasseringer etter årsak, helst over flere år, for å se om årsakene endrer seg. Det mener SSB er for tidkrevende, jeg kan bare få ut de nyeste tallene.

De fleste med tvang

Hvor mange barn under 18 som tas ut av hjemmet, fordelt på frivillige hjelpetiltak eller omsorgsovertakelser, er også opplysninger som må spesialbestilles – og dermed betales for. Her får jeg ut tall for hvert femte år, tilbake til 1993 da gjeldende barnevernslov trådte i kraft. Selv om jeg finner at frivillige plasseringer øker mest, er de fleste barna fortsatt plassert mot foreldrenes vilje.

Det kan bare skje etter vedtak om omsorgsovertakelse i fylkesnemnda for sosiale saker. Avgjørelser i fylkesnemndene må altså være en viktig kilde til å forstå hvorfor stadig flere barn hentes ut av hjemmet. Nemndene er domstollignende forvaltningsorganer, og

avgjørelser her kan bare overprøves av domstolene. Sakene føres for lukkede dører, og avgjørelsene er unntatt offentlighet.

Må drive grunnforskning

Forskere kan likevel få innsyn, men jeg finner ingen som sammenlikner saker og utfall fra år til år. Hver fjerde avgjørelse er også offentlig tilgjengelig, anonymisert, på Lovdata. Jeg leser, men må etter hvert innse at det er begrenset hva jeg kan finne ut på denne måten, i forhold til tiden jeg har til å bedrive slik grunnforskning.

Jeg må nøye meg med det jeg kan få tak i av enkle statistiske opplysninger. Heller ikke dette skal vise seg å være lett tilgjengelig. SSB samler ikke inn tall fra nemndenes virksomhet, og de er ikke under tilsyn av fylkesmannen. Nemndene er administrativt underlagt departementet, men ingen der har samlet oversikt. Jeg må selv kontakte alle fylkesnemndene og be om tall for saker og utfall, medholdsprosent og ankeprosent.

Hjem igjen?

Det står i loven at barna skal tilbake til foreldrene så snart det er mulig. Foreldrene kan gå til nemnda og kreve tilbakeføring, hvis barna er hentet med tvang. Dette kan de i prinsippet gjøre hvert år, helt til barna er myndige og bestemmer selv.

Men høsten 2008 legger departementet frem det andre lovendringsforslag på kort tid som innskjerper beviskravet for tilbakeføring. Betyr det at myndighetene mener for mange barn gjenforenes med foreldrene sine? Hvor mange er det som kommer hjem igjen, og hvordan går det med dem?

Det viser seg at ingen myndighet har oversikt over antall tilbakeføringer, om tallet øker eller minker, eller om tilbakeføringene blir varige. Myndighetene kan heller ikke svare hva som gjøres for å få til gjenforening, og i hvilken grad disse tiltakene lykkes.

Må undersøke selv

Heller ikke forskerne vet hvor stor andel av barna som gjenforenes med foreldrene. Unifob-studien kan ikke gi sikre svar. Hovedgrunnen er det store frafallet i utvalget. 109 barn var med ved starten i 1998-99, nå er tallet 74. Forskerne vet ikke hva som siden har skjedd med barna som av ulike grunner falt ut av undersøkelsen.

NOVA-studien har oversikt over alle barn som ble plassert mellom 1993 og 2005, langt inn i voksenalder. Her er det ikke noe frafall. Forskingen kan likevel ikke si noe om hvor mange som tilbakeføres før de er 18, og blir hjemme.

Lovforslagene er altså fremmet uten denne faktakunnskapen.

Jeg må selv be alle fylkesnemnder om tall for tilbakeføring over flere år, og en undersøkelse av om tilbakeføringene blir varige.

Stadig flere spørsmål

Forsker Toril Havik har tidligere undersøkt alle tilbakeføringer ett enkelt år, 2001. 87 barn kom hjem dette året. I nesten alle sakene var barnevernet enige med foreldrene om at barna skulle hjem. Det skulle tyde på at det ikke er behov for noen innskjerping av kravene til tilbakeføring. Likevel er Haviks undersøkelse brukt som argument for det siste lovforslaget. Hvorfor tas stadig flere barn bort fra foreldrene sine, når myndighetenes mål er det motsatte? Dette har vist seg å være et stort utforsket tema, som vil kreve en egen grundig journalistisk gransking. Jeg har ubesvarte spørsmål nok til en undersøkende dokumentarserie om barnevernet, men budsjett til en 30 minutter lang dokumentar.

Det vi aldri får vite

Noen spørsmål vil det knapt være mulig å finne svar på. Hva skader barna mest, omsorgssvikten hjemme eller barnevernets omsorg? Ville barna hatt det bedre hjemme? Den svenske forskeren Bo Vinnerljung har forsøkt å sammenlikne skader hos utsatte barn som barnevernet lot vokse opp hjemme, med skader blant barn som var blitt hentet. Han fant ikke klare svar, fordi utvalgene ikke var sammenliknbare: Barn som ble hentet, var i utgangspunktet trolig mer utsatt enn de som fikk vokse opp hjemme.

Bedre enn å bli hjemme?

Er en ustabil oppvekst under barnevernet tross alt bedre for barna enn å bli hos foreldre som ikke kan ta hånd om dem? Det er umulig å vite. Lovgiverne har uansett høyere ambisjoner enn som så. Målet er at barnevernet skal kompensere følgene av foreldrenes svikt, og i alle fall ikke selv påføre barna nye skader.

Desto viktigere blir det å undersøke om den offentlige omsorgen gir barna den tryggheten de trenger, etter at de faktisk er hentet, enten det skjedde med rette eller urette. Derfor er viktig å finne ut hvor mange barn som er utsatt for gjentatte flyttinger, hvilke følger det for får barn som allerede er sviktet og skadet, hva årsakene kan være og hva som skal beskytte barna mot gjentatte oppbrudd.

Egen undersøkelse

Et Brennpunkt-budsjett gir tid til grundig research. Det er likevel grenser for timebruken. Jeg har heldigvis flere andre prosjekter gående. Slik kjøper jeg meg tid til å vente på resultatet av de store og små undersøkelsene jeg setter i gang. Det gjelder ikke minst QuestBack-undersøkelsen jeg har sendt til alle medlemmer av Landsforeningen for barnevernsbarn. Jeg har lest svarene underveis, og tatt kontakt med flere av de omkring 20 som oppgir navn og telefonnummer eller epost-adresse. Noen vil vurdere å bli intervjuet til dokumentaren, andre bidra med bakgrunnsinformasjon.

Det er fristende å holde undersøkelsen gående så lenge som mulig, for å få inn flest mulig svar. Samtidig må jeg ha tid til å bearbeide resultatene. Når jeg stenger den 1. april 2009 er det kommet inn svar fra 72 barn og voksne som er blitt flyttet av barnevernet minst en gang – medregnet flyttingen fra foreldrene.

Omfanget usikkert

En tredjedel av svarene kommer fra barn under 16 år, en tredjedel fra voksne over 20.

Undersøkelsen sier derfor like mye om dagens barnevern, som om fortidens.

Etter at de ble hentet hjemme, har 49 prosent flyttet 1-3 ganger, 51 prosent 4 ganger eller mer, og 15 prosent 8 ganger eller mer.

27 prosent har aldri bodd lengre enn 3 år på ett sted.

Langt fra alle barnevernsbarn er organiserte i Landsforeningen. Derfor er min undersøkelse ikke representativ, og kan ikke si noe sikkert om omfanget av flyttingene. Den kan likevel gi kunnskap om årsakene og konsekvensene.

Lite om årsaker

Det er mulig å velge flere enn ett svaralternativ for å forklare årsakene. 49 prosent svarer *"Jeg var plassert ett sted mens jeg ventet på en annen plassering"*. 81 prosent svarer *"Barnevernet bestemte at jeg måtte flytte"*. Det er mulig å fortelle mer om bakenforliggende

årsaker, men få velger å gjøre det. Jeg merker meg likevel at noen måtte ut av fosterhjemmet fordi en av fosterforeldrene ble alvorlig syke eller døde, eller fordi de ble skilt.

Det må være grusomt for ethvert barn når slike kriser rammer deres nærmeste voksne. Egne barn får likevel normalt bli boende hos en av foreldrene, i kjente omgivelser. Fosterbarna kan altså i tillegg miste hjemmet sitt og alle nære og kjente, underforstått fordi de er en ekstrabelastning som fosterforeldrene ikke lenger kan påta seg.

Fant oppsigelsen

I samtaler og epostveksling med de omkring 20 som lot seg kontakte, får jeg vite mer om hva de har blitt fortalt eller forstått av årsakene. Det er ikke mye. Bare få forteller om egen vantrivsel, eller mishandling, som flytteårsak. Andre har måttet bli boende under slike forhold, fordi de ikke ble trodd. Mange har flyttet mellom midlertidige tiltak mens de ventet på sitt første, eller neste, fosterhjem.

En forteller om ett års venting på barnehjem, mens to kommuner kranglet om hvem som skulle ta regningen for fosterhjemsplassering. En annen forteller om da hun fant oppsigelsen fostermor hadde lagt klar for å sende til barneverntjenesten.

Det er summen av detaljene som gjør inntrykk, og som bringer meg videre i researchen. Jeg leser fosterhjemsforskriften og ser at avtalen mellom barnevernet og fosterhjemmet kan sies opp gjensidig, med 3 måneders varsel. Akkurat så trygge kan barna være.

Dramatiske konsekvenser

På spørsmål om følgene av flyttingene, i barndommen og seinere, har svarene strømmet inn. Det kommer over 50 beskrivende svar på hvert av de to spørsmålene. De er så mange, og så like, at de fremstår som deler av en og samme historie:

"Jeg mistet selv tilliten, måtte bytte skoler hele tiden."

"Ventingen var verst."

"Var redd."

"Hver gang jeg fant nye venner måtte jeg flytte igjen"

"Følelsen av å bli avvist, ingen er glad i meg, fortvilelse, ensomhet"

"Ingenting er hjem, ingen plass er min. Kan ikke svare på spørsmål som hvor er du fra."

"Har ikke tillit til andre mennesker."

"Ble veldig sliten av å ikke vite hva som skulle skje"

"Stressende aldri å vite hvor en skal våkne neste dag."

"Jeg fortsatte å flytte resten av livet, også i voksen alder."

"Oppdelt læring, mye bytting av skole, problemer med å knytte meg til mennesker."

"Jeg ble urolig og utrygg, manglende skolegang."

"Ble usikker og urolig. Hadde ikke lyst på nye venner."

"Trist. Måtte forlate venner. Sleit for å finne nye."

"Ble sint"

"Jeg ble usikker"

"Vanskelig for å stole på andre."

"Jeg ble frustrert. Måtte hele tiden vente på en konklusjon."

"Ingen kunne forklare meg hvor lenge jeg skulle bo der eller hva det neste ble. Jeg visste heller ikke når jeg skulle få se mine foreldre igjen."

"Jeg begynte å føle at jeg bare var en byrde for samfunnet. Og at jeg var mye mindre verdt enn alle andre."

"Flytter rundt i landet for å finne en plass eg kan passe inn."

"Mistet min barndom."

"Har problemer med å slippe folk inn på meg og klarer ikke stole på folk"

"Har ingen ordentlige venner. Vanskelig for å finne meg tilrette på nye steder"

"Jeg vil ikke flytte, men barnevernet vil at jeg skal."

" Vanskelig å vite hvordan jeg skulle få venner, og hvordan jeg skulle holde på venner."

"Sliter med å stole på andre, vanskelig for å knytte meg og la noen komme innpå meg."

Psykiske lidelser øker med flyttinger

Det mest oppsiktsvekkende funnet er en klar sammenheng mellom antall flyttinger og psykiske lidelser. Blant de som har flyttet 1-3 ganger, sier 1 av 10 at de har en alvorlig psykisk lidelse. Når barna har flyttet 4 ganger eller mer, øker andelen til 3 av 10. Og blant de som har flyttet 8 ganger eller mer, sier 6 av 10 at de har en alvorlig psykisk lidelse.

Er det flyttingene som har ført til psykiske lidelser?

Eller er det de psykiske lidelsene som fører til flyttinger?

Det kan ingen svare sikkert på. Mest trolig er begge deler riktig. Utenlandsk forskning beskriver flyttingene og de psykiske skadene som en gjensidig forsterkende ond sirkel. Det bekrefter psykolog Magne Raundalen og andre eksperter på utviklingspsykologi og traumer hos barn. Ingen er i tvil om at gjentatte flyttinger må skade barna, og særlig barn som allerede er sårbare. Jo yngre barna er, jo mer uopprettelige er skadene.

Tusenvis av barn er rammet

I april 2009 publiserer Toril Havik ved Unifob Helse de foreløpige resultatene fra den såkalte plasseringsstudien. 7-8 år etter at de ble hentet, har hvert fjerde barn flyttet fem ganger eller mer, medregnet den første flyttingen bort fra foreldrene. Tallet kan bli høyere, for flere av barna er ikke myndige enda og kan ha flere flyttinger foran seg.

74 barn deltar i undersøkelsen, og de er nå mellom 13 og 20 år gamle. Bare 6 av barna, 8 prosent, har flyttet rett fra foreldrene og til et fosterhjem hvor de fortsatt bor.

Undersøkelsen er ifølge Havik i utgangspunktet representativ for alle barn som barnevernet har plassert utenfor hjemmet, med eller mot foreldrenes samtykke. Det betyr at tusenvis av barn er rammet av gjentatte flyttinger.

Selvforsterkende

Hvert oppbrudd utløser ofte minst to flyttinger. Mangelen på fosterhjem gjør nemlig at barna først må flytte til et beredskapshjem eller institusjon, mens de venter på å få fosterforeldre. Noen venter forgjeves. 10 prosent av barna har bodd nesten bare på institusjon hele perioden, de har riktignok flyttet aller mest.

Jo mer barna flytter, jo mer utsatt er de for nye flyttinger, bekrefter Havik. Hun forklarer dette med at gjentatte avvisninger påvirker barnas atferd. Noen reagerer med å være så umulige de kan, så fosterforeldrene skal gi opp. På den måten får barna selv litt kontroll over hva som skal skje dem.

På oppsigelse

Ifølge Havik er den vanligste årsaken til flytting at fosterforeldrene sier opp avtalen med barnevernet, såkalt utilsiktet flytting. Det er sjeldnere med tilsiktede flyttinger, at barneverntjenesten flytter barnet. Hva barna selv tenker, mener og vet om flyttingene er ikke beskrevet i undersøkelsen.

Havik har ikke spurt fosterforeldrene hvorfor de sier opp barna, men viser til egen tidligere forskning der fosterforeldre er spurt om de har vurdert å si opp avtalen, og hva årsakene i så fall var. Hvert tredje fosterhjem hadde vurdert oppsigelse, oftest på grunn av forhold ved barnet. Barna var så skadet at de fryktet at de ikke ville klare å ta seg av dem. De krevde mye, og dette gikk utover egne barn. Samarbeidsproblemer med barnevernet spilte også en rolle.

Akkurat passe stabilt?

Nå vet jeg mer om omfanget. Men opplysningene om årsaker reiser nye og mer prinsipielle spørsmål. Hvis barna er så skadet at de blir umulig å ta hånd om for vanlige folk, hvorfor setter vi da vanlige folk til å gjøre jobben? Hvis barna allerede er så skadet, hvorfor utsetter vi dem da for den risikoen det må være å leve på oppsigelse? Og hva betyr egentlig begrepene som brukes for å forklare flyttingene?

Tilsiktet flytting høres bedre ut enn utilsiktet. Men hva er forskjellen for barna, som må ut i begge tilfeller? Havik snakker om stabile, mellomstabile og ustabile barnevernskarrierer. Mellomstabil er 3-4 flyttinger i løpet av 7 år. Beleilig nok har hvert tredje barn hatt det nettopp slik. Er det akkurat passe stabilt? Er det såpass et barn må tåle? Hvordan måles i så fall det?

Varig midlertidighet

Jeg må tilbake til loven og forskriftene for å forsøke å forstå hva lovgiverne har tenkt.

Hva har de ment med at omsorgen skal være stabil og trygg?

Er ikke stabil det samme som varig?

Hvordan kan vi i så fall ha tilsiktede flyttinger?

Hvis omsorgen etter loven skal være stabil, hvorfor er den da i det hele tatt oppsigelig?

Disse spørsmålene skal bli nøkkelen til å oppdage at gjentatte flyttinger skyldes en systemsvikt som potensielt rammer alle barn som barnevernet har plassert utenfor hjemmet.

Må spørre barna

Fakta på bakken - barna selv - blir den viktigste kilden til å forstå konsekvensene av denne systemsvikten. De som ennå er barn skal bære følgene av dagens praksis. Barndommen er kort, derfor haster det å lytte til det de forteller, mens det ennå er tid, mens de ennå er barn. Hvor lenge varer barndommen? Kanskje varer den hele livet. Derfor må vi også forstå hvordan flyttingene rammer barna som voksne.

Jeg vil ha så mange som mulig av barnevernsbarnas stemmer med i dokumentaren, både fordi de kan utfylle hverandres historier, og fordi de ikke skal stå alene.

Underveis får jeg lov til å utvide dokumentaren til 42 minutter.

Mot til å fortelle

Skadene de har fått gjør dem sårbare. Noen har ruset seg, vært psykiatriske pasienter, sovnet på gaten. Det rammer deres troverdighet og deres ytringsfrihet. Mange husker lite av egen historie og aldri har fått eller bedt om innsyn i sakene sine. Rundt hver av dem må jeg ha medvirkende som utfyller og bekrefter deres fortellinger, i tillegg til skriftlige kilder, og vi må gi andre parter rett til imøtegåelse. Dette blir for risikabelt for de fleste. Forholdene de har til andre er få og skjøre. De orker ikke konfliktene det vil føre til å fortelle sannheten.

Men noen tar sjansen. Jeg føler stort ansvar og dyp respekt for dem. De har lite å vinne selv på å medvirke. Mest av alt er jeg redd for at de skal utlevere seg til ingen nytte. For deres skyld må jeg komme til bunns i hvorfor så mange barnevernsbarn må flytte så mye som researchen tyder på, og hvem som har ansvaret. Hvorfor er det slik, og må det være slik?

Ronny

Ronny (27) får jeg kontakt med gjennom kilder i barnevernet. Jeg møter ham første gang i februar 2009. Han forteller åpent om livshistorien sin, så langt han kjenner og husker den. Jeg sier at alt han forteller meg er mellom oss, til han selv har bestemt om noe kan publiseres. Han har ikke lest alle papirene sine, men tror at han kan ha flyttet rundt 20 ganger. Jeg sier det er mitt ansvar å få bekreftet fakta, og får fullmakt til å intervju barneverntjenesten om saken hans og få innsyn i dokumenter. Vi diskuterer om tidligere fosterforeldre kan kontaktes for faktaopplysninger, tilsvare eller eventuelt for å medvirke.

Omsorgsovertakelsen ikke tema

Han vil ikke at vi kontakter moren. Det vil begrense hva vi kan publisere om årsakene til omsorgsovertakelsen, uten å ramme hennes privatliv og hennes rett til imøtegåelse. Omsorgen Ronny fikk hjemme er uansett ikke vårt tema, det er den offentlige omsorgen vi vil undersøke. Jeg må likevel vurdere om det faktisk at vi identifiserer Ronny i seg selv er nok til å identifisere henne, men kommer til at det er svært lite sannsynlig. De som allerede kjenner moren vil uansett vite at hun engang mistet omsorgen for han. De som ikke allerede vet det, vil ikke få kunnskap om det gjennom vår publisering. Ifølge Ronny har de to svært sporadisk kontakt idag. Jeg ber han likevel informere henne om at han skal fortelle om barndommen sin på TV, men ingenting om henne.

Å være en gutt som noen vil ha

I løpet av det neste halvåret møter jeg Ronny flere ganger, med og uten kamera. Sammen oppsøker vi folk og steder som fyller ut historien hans. Igjen er det i detaljene kunnskapen ligger om hva flyttingene egentlig betyr for barna. Gleden ved å snu en pannekake i luften på et koselig kjøkken, søvnløs fortvilelse over snart å skulle flytte igjen, ingen å betro seg til, bare måtte prøve å være en sånn gutt som noen vil ha. Jeg husker ansiktet hans, og blikket som viker når jeg spør hvem som i dag er hans nærmeste. Han kan ikke svare.

Mistet tellingen

Hvor mange ganger har Ronny flyttet?

Det blir et møysommelig arbeid å finne tall for flyttingene, hva årsakene kan være, og hva som kan publiseres. En fostermor kan kontaktes, hun sier også ja til å medvirke. De to har hatt lite kontakt de siste årene. Hun er fortsatt lei seg for at hun måtte sende Ronny fra seg. De to blir enige om hva de kan fortelle om årsaken.

Ronny selv husker ikke alle flyttingene, stedene han har vært eller rekkefølgen, og har fått vite lite om årsakene. Det tar også tid for barneverntjenesten å få oversikt. De kan bekrefte at da Ronny hadde flyttet 15 ganger det året han fylte 17. Han hadde barnevernstiltak frem til han var 20, og flyttet gjentatte ganger. Her har barnevernet mistet oversikten. Vi blir derfor enige om formuleringen "minst 15 ganger".

Hva kan vi fortelle?

Hvor sårbar er Ronny? Hvor godt beskyttet er han mot følgene av publisering? Skal vi fortelle om tiden da han ruste seg? Vil noen ansette han da?

Her finnes det ingen fasit. Samtalene våre gir meg ingen grunn til å tvile på at han er i stand til å vurdere dette, sammen med meg.

Et lite slag er det jo for en pompøs journalist når han en dag sier med et flir at det kanskje ikke er så jævla nøye. Han kjenner jo uansett ingen som ser på NRK...

Jeg vet at Ronny søker råd hos venner, også i barneverntjenesten og hjelpeapparatet ellers. Han har heller ingenting imot at jeg også drøfter dette med dem.

Monica

Monica (28) melder seg gjennom intervjuundersøkelsen. Jeg kontakter henne første gang i mai 2009. Hun ønsker å medvirke i dokumentaren, men er usikker på hva det vil innebære. Jeg sier at hun bestemmer både hva hun vil fortelle meg, og hva som skal publiseres av hennes privatliv. Det er mitt ansvar å dokumentere det vi velger å publisere, beskytte andres privatliv og sikre andre parters tilsvarsrett. Til sammen har Monica flyttet over 30 ganger. Flyttingene er dokumentert, hun har hatt innsyn i saken og vil dele sitt innsyn med meg.

Fosterforeldre medvirker

Monica ønsker å ha med seg sine siste fosterforeldre, som hun kaller pappa og mamma. Det gjør inntrykk å oppleve at de tre nå kan le av sine dramatiske opplevelser sammen. Monicas mor er død. Det gjør at vi kan fortelle noe om bakgrunnen for at kommunen overtok omsorgen. Det er likevel barnevernets omsorg vi først og fremst skal undersøke. Monica har ført erstatningssak mot barnevernet i Fredrikstad. Saken endte med forlik, men uten at kommunen innrømmet noen svikt i omsorgen. Overfor NRK ville kommunen verken bidra til å opplyse saken eller kommentere den. Vi publiserte derfor bare det som kunne dokumenteres med tilgjengelige skriftlige og muntlige kilder.

Tar mer ansvar enn loven gir rett til

Monicas historie handler om hvor skadelig offentlig omsorg kan være når den svikter. Jeg får lov til å kontakte hennes første fosterforeldre, og be dem medvirke. De forteller at god og oppriktig vilje til omsorg ikke alltid er nok for å hjelpe et barn som er skadet.

De siste fosterforeldrene kan fortelle mer om hva som kan kreves for å makte oppgaven. Også de har vært nær ved å gi opp.

Men de bestemte seg for å ta mer ansvar og omsorg for Monica enn loven egentlig gir dem plikt eller rett til. Dette redder til slutt livet hennes.

Selvmordsfare?

Forskning viser at barnevernsbarn er spesielt utsatt for selvmord. Monica har forsøkt å ta livet sitt flere ganger. Dette gjør historien hennes representativ.

Det gjør samtidig at jeg må være særlig varsom i vurderingen av følgene publisering vil få for henne. Hun samtykker til at jeg diskuterer dette med andre, også med hennes psykolog, som har kjent og behandlet henne i over 10 år.

Monica, fosterforeldrene og psykologen er enige om at det vil være til hennes beste å fortelle historien sin offentlig. Hun ønsker selv på den måten å bidra til endringer for dagens barn. At hun selv har klart seg, mot alle odds, kan også kanskje gi andre mot til å leve.

Guro

13 år gamle Guro får jeg møte i mai 2009, etter lange forhandlinger med barnevernet. Jeg hadde tidlig bestemt meg for at jeg ville snakke med flest mulig umyndige. Jeg ville inkludere minst ett barn i dokumentaren, helst uten å anonymisere.

Det finnes biologiske foreldre som selv publiserer barnas identitet og historier, i kampen for å beholde eller få tilbake barna sine. Jeg kunne ha gått veien om disse for å få kontakt med et barn. Av etiske grunner kunne jeg likevel uansett ikke ha identifisert et barn, midt i en opprivende konflikt om omsorgen.

Begrenset innsyn

Det er barnevernet som formidler kontakten til Guro, etter at de først har innhentet samtykke fra biologisk mor. Innsynet mitt i saken er begrenset til det barnevernet vil fortelle meg.

Jeg får bare vite Guros fornavn, at omsorgen er overtatt av barnevernet, at det ikke er noen aktuell konflikt om omsorgen, og at Guro nå bor hos slektninger mens hun venter på sin fjerde flytting.

Jeg har ingen tilgang til dokumenter. Den eneste muntlige kilden jeg kan få tilgang til er Guro selv, og bare med barnevernet til stede. Hva kan hun egentlig fortelle meg i en slik situasjon?

Barnevernet avgjør identifisering

Mangelen på verifiserbare fakta begrenser meg sterkt i hva jeg kan publisere, og i vurderingen jeg kan gjøre av om hun kan identifiseres.

Guro selv er prisgitt de voksne, også meg. Jeg og Brennpunkts redaktør skal ivareta oppdraget vi har påtatt oss om å undersøke omsorgen samfunnet gir barnevernsbarna. Det er vårt ansvar å sikre hennes ytringsfrihet og samtidig beskytte hennes privatliv og fremtid. Vi må likevel innse at med så begrenset tilgang er barnevernet langt bedre kvalifisert enn oss til å vurdere om Guro bør og kan identifiseres. Før vi møter Guro har vi i en skriftlig avtale gitt barnevernet rett til å kreve anonymisering, hvis de mener det er nødvendig.

Hvorfor måtte Guro flytte?

Barnevernet vil ikke at noe skal publiseres om årsaken til at Guro måtte flytte fra sitt forrige fosterhjem. På dette punktet overtaler jeg barnevernet til å gi mer informasjon. Hvis ingenting blir sagt, vil TV-seerne uansett tenke sitt om årsakene. Kanskje vil de da tenke at hun er umulig å ha i hus. Det vil jeg ikke utsette en 13-åring for.

Jeg ber barnevernet kontakte eks-fosterforeldrene, og bli enige om hva som kan publiseres om årsaken. For meg er nok å kunne fortelle at årsaken var forhold i fosterhjemmet, ikke ved Guro.

Det som ikke blir sagt

Det er begrenset hva både vi kan få vite av et barn og hva vi kan fortelle, med og uten identifisering. Voksne barnevernsbarn har mer innsikt i konsekvensene av barndommen sin, og kan bedre selv vurdere følgene av å fortelle.

Barnet vet både ting de ikke har ord for, og ting de ikke kan eller vil si.

Ved å vise Guros ansikt vil jeg gi mulighet til å forstå mer, både av det hun sier og det hun ikke sier. Jeg vil at vi skal se henne inn i øynene når hun med barnets fornuftige stemme forteller hvor greit det i grunnen går å vente, og å flytte – når man bare blir vant til det.

Stine

Gjennom intervjuundersøkelsen får jeg i mai 2009 kontakt med Stine. Når jeg ringer henne blir jeg klar over at hun er bare 17 år, og sier jeg må ha tillatelse fra fosterforeldrene til å snakke med henne. Fosterforeldrene utøver omsorgen på vegne av barnevernet, og samtykker til at vi kan ha kontakt.

Stine forteller godt det hun husker og vet av egen barnevernshistorie. Før publisering fyller hun 18, og vil selv kunne samtykke. Hun virker moden og reflektert for alderen, og ønsker å medvirke. Samtidig er hun svært usikker på hvem hun kan involvere og hva følgene vil bli, for henne selv og dem. Det er også vanskelig å få sjekket fakta i saken, fordi hun ikke har hatt innsyn ennå.

For risikabelt

Jeg avgjør at det er for risikabelt å publisere historien hennes nå, for henne og andre parter. En av hennes uttalelser får likevel være med, der hun beskriver sin egen opplevelse av å vente på å få vite hvem som skal ta seg av henne. Denne uttalelsen identifiserer ingen andre personer, og krever ikke at vi kjenner hele historien.

Samtidig er det denne korte uttalelsen som kanskje aller best formidler hvordan det er å være ingens barn. Kanskje er det fordi hun fortsatt er så ung, og har opplevelsen ferskere i minnet? Et barn i en så utsatt, aktuell situasjon ville neppe kunnet få fortelle om den. Stine føler seg nå under trygg omsorg, med avtale om ettervern.

Kjell Erik

Kjell Erik hørte jeg om første gang i 2007, under arbeidet med dokumentaren om SOS barnebyers norske satsing. Leder for barnebysatsingen, Sidsel Jordheim, fortalte at hun som saksbehandler i barnevernet hadde møtt en gutt hun senere ble fostermor for. Han hadde mange flyttinger bak seg, og skader som ikke lot seg reparere. Dette motiverte henne i arbeidet med å rekruttere fosterforeldre til den første norsk SOS-barnebyen.

-Vi leter etter folk som sier "Jeg går ikke fra deg. Jeg blir her", sa Jordheim den gangen.

Jeg ber Jordheim spørre Kjell Erik om å møte meg. Hun tror han vil ønske å fortelle. Hun forsøker å nå han, men han svarer ikke på telefon. Det har hendt før, allikevel blir hun urolig hver gang.

Rusmisbruker og bostedsløs

Kjell Erik er nå 43 år, rusmisbruker, arbeidsløs og uten bosted. Det er en skjebne han deler med mange andre tidligere barnevernsbarn, viser forskningen. Jeg blir med Jordheim ut på leting etter Kjell Erik en vinterdag i mars 2009. Vi oppsøker hospiset der han av og til bor, og spør om noen har sett han. Jeg har med fotograf, selv om jeg på dette tidspunktet ikke kan vite om noe kan publiseres. Vi skjerner åpenbart rusede personer. Jordheim blir beroliget da hun får vite at Kjell Erik virket i god form sist noen så han i Oslo, og at han mest trolig er på reise. I juni tar hun kontakt og forteller at han har ringt henne. Jeg får møte han 23.juni 2009.

Vil fortelle

Han har et sterkt ønske om å fortelle om livet sitt som barnevernsbarn. Han regner fortsatt Jordheim som sin nærmeste, og gir klart uttrykk for at han vil hun skal bidra til å ivareta hans

interesser. Som Kjell Eriks saksbehandler fra han var 13, og senere som fostermor, er hun også en viktig kilde til fakta i saken.

Jeg mangler skriftlig dokumentasjon av flyttingene, antall, steder, rekkefølge og årsaker. Så gamle barnevernssaker er lagret i byarkivet. Selv om Kjell Erik vil dele sitt partsinnsyn med meg, vil det ta for lang tid å få ut dokumentene. Selv ønsker han å fortelle mer enn jeg mener det er forsvarlig å publisere. Han får likevel fortalt om noen av følgene sviktende omsorg kan få for hele livet siden.

Anonym

Bare en anonym stemme får være med i dokumentaren. Hun er den som plutselig forstår at omsorgen for henne var et betalt arbeid. Hun er den som fant oppsigelsen fostermor ville sende til barnevernet. Det er erfaringer hun ønsker å dele.

Hun forklarer at det er umulig for henne å vise ansikt. Jeg sier det likevel vil være fare for at noen kan gjenkjenne henne, og får vite hvorfor dette ikke er et problem. Det er vanskelig å si mer om mine og hennes vurderinger, uten fare for å bryte kildevernet.

De som ikke blir hørt

Den anonyme kvinnen snakker for de mange barna som ikke har kunnet bidra med sine stemmer. De har delt fortalt meg ting i fortrolighet som har hjulpet meg å stille de vesentlige spørsmålene, og satt meg i stand til å avgjøre hva som må undersøkes.

Det er bare barnas historier vi får høre i dokumentaren. Foreldrenes versjoner er fraværende. Gjennom barna får noen av fosterforeldrene likevel en stemme.

Hovedfokuset er ikke omsorgsovertakelsen, men den offentlig omsorgen etterpå. I researchen nå og i tidligere saker har jeg likevel snakket med andre foreldre og fosterforeldre, og har med meg denne kunnskapen i arbeidet.

Påvirker rekrutteringen

Jeg deltar på et av barnevernets månedlige rekrutteringsmøter for fosterforeldre. Jeg har med fotograf, i håp om at noe kan publiseres senere. Alle deltakerne blir informert om opptakene på forhånd og får reservasjonsrett. De får også mulighet til å medvirke om de skulle ønske det. Under møtet spør flere de kan være sikre på å få beholde barna, dersom de melder seg som fosterforeldre. De får til svar at foreldrene når som helst kan få barna tilbake, og bekrefter at det ikke finnes tall for hvor mange barn som faktisk tilbakeføres. På møtet og i kontakt med kandidatene senere får jeg bekreftet at dette direkte påvirker rekrutteringen av fosterforeldre, som ofte kommer med et ønske om å gi varig omsorg til et barn. Ingen på møtet vil medvirke i dokumentaren.

Systemsvikt

Lov om barneverntjenester sier flytting bare skal skje når det er nødvendig av hensyn til barnets beste. Er det virkelig nødvendig å flytte barna så ofte? Er det til barnas beste? Jeg snakker med juridiske eksperter som bekrefter at loven bygger på motstridende prinsipper. Det skal legges vekt på barnets beste, herunder stabilitet. Samtidig gjelder det biologiske prinsipp, at barna har best av å vokse opp i egen familie. Det betyr at enhver atskillelse i prinsippet er midlertidig.

Ingen kan love barna et hjem

Barna skal hjem så snart det er mulig. Muligheten skal holdes åpen helt til barna er myndige.

Det betyr i praksis at barn som ikke kommer hjem må tilbringe hele sin barndom på 3 måneders oppsigelse. Hvordan kan dette gi dem trygghet og stabilitet?

Ingen kan love barna et varig hjem. Barnevernets omsorg er etter loven ikke ment å være varig, men grader av kort- eller langvarig. Barnevernet skal legge planer for hvor lenge plasseringen er tenkt å vare. Jeg blir ikke så veldig overrasket over at ingen myndighet har oversikt over hvor mange barn som har en slik omsorgs- eller tiltaksplan, eller om plasseringene varer så lenge som planlagt. Planene er uansett ikke juridisk bindende for noen parter.

Hva beskytter barna mot flytting?

De fleste plasserte barn er i fosterhjem. Fosterforeldrene utøver omsorgen på oppdrag fra barnevernet. Oppdragskontrakten kan sies opp gjensidig, med tre måneders varsel.

Fosterhjemsforskriften sier at myndighetene skal varsles når fosterhjem opphører. De har likevel ikke tall for hvor mange det gjelder.

Direktoratet går med på å telle ett år for oss, og kommer til over 2400 "opphør" i 2007. De vet likevel ikke om det er barnevernet eller fosterforeldrene som sier opp, og hva årsakene er. Studien ved Unifob Helse tyder på at de fleste flyttinger skjer fordi fosterforeldrene sier opp, men gir ikke svar på hvorfor.

Verken barnevern eller fosterforeldre må begrunne flyttinger av barna. Terskelen for flytting ikke beskrevet noe sted – i motsetning til for omsorgsovertakelse og tilbakeføring.

Få krever barna tilbake

Argumentet for at omsorgen er oppsigelig, er at barna i prinsippet skal hjem.

Men hvor mange barn som faktisk kommer hjem finnes det altså ikke tall for hos departementet, som har overordnet ansvar for fylkesnemndenes virksomhet.

Jeg har bedt alle fylkesnemndene i landet telle tilbakeføringer for flere år. Oslo og Akershus påtar seg ansvaret for å samle innopplysningene. Lederen her er selv interessert i problemstillingen. Etter hvert får jeg likevel vite at jobben blir for omfattende. Jeg kan bare få tall for ett år, 2007, og bare Oslo/Akershus.

Når tallene kommer er det det første som slår meg hvor få foreldre som faktisk krever barna tilbake, i forhold til hvor mange nye barn som hentes. Enda færre er det som faktisk kommer hjem. I nesten alle tilfeller skjer dette med samtykke fra barnevernet.

Får landstall

Når publisering nærmer seg gjennomfører jeg ny faktasjekk med alle kilder, også med departementet, som nå bestrider at det ikke finnes årlige tall for tilbakeføringer. Jeg viser til tidligere epostveksling med departementet, der det bekreftes at ingen har oversikt over tallene. Departementet bekrefter at de mangler årlige oversikter, men hevder at tallene bare er et tastetrykk unna hos fylkesnemnda i Oslo og Akershus. Lederen her er klart presset og sier hun vil gjøre et nytt forsøk på å samle inn tallene. Fortsatt vil det bare være mulig å skaffe tall for 2007.

Det viser seg at bare 110 barn tilbakeføres dette året, av i alt over 6000 barn under omsorg ved årets begynnelse. Samtidig viser SSB-statistikken at barnevernet dette året henter over 500 nye barn. Tallet tyder på at de fleste barn faktisk ikke kommer hjem igjen: De blir værende under omsorg av barnevernet.

Et unødvendig onde

Hvilke argumenter finnes da igjen for å la barna leve på oppsigelse?

Hvis dette ikke engang er et helt nødvendig onde, minner det om hjerteløshet satt i system. Hvis myndighetene ikke klarer å hjelpe barna hjem innen rimelig tid, er det grunn til å spørre om de bør få et annet sted å høre til.

I Norge var det 5 saker der barn ble bortadoptert mot foreldrenes vilje i 2007, 7 året før. Samtidig står over 1000 familier i kø for å få adoptere fra utlandet.

Må ta foreldreansvaret

Skal barnevernsbarn adopteres, må nemnden eller domstolen først ta foreldreansvaret. Barnevernloven gir adgang til det, men det skjer altså svært sjelden. Høsten 2008 sa barneministeren at barnevernet bør fremme flere saker om adopsjon. Hun foreslo likevel ikke lovendring som ville senke terskelen for fratakelse av foreldreansvar.

I researchen hat jeg fått vite at det planlegges et lovforslag om såkalt åpen adopsjon, som betyr at adopterte skal kunne ha kontakt med biologiske foreldre. Departementet mener dette vil være et argument for domstolene til å frata foreldreansvar i flere saker.

Lovforslaget legges frem i september 2009. Det gjenstår å se hva virkningen vil bli.

Tidsfrist for gjenforening

Skivenes viser til praksis i England og USA, der det settes en tidsfrist for gjenforening.

Resultatet er flere adopsjoner, det er også myndighetenes mål. Jeg leser forskningen og synes det er morsomt å lese bl.a Jill Berrick som med største selvfølgelighet kan vise til utviklingen i net reunification rate – altså hvor stor andel av barna som til enhver tid varig gjenforenes med foreldrene sine.

I USA får foreldrene ett år på seg fra barna er hentet av barnevernet. I løpet av denne tiden skal myndighetene gi massiv hjelp til foreldrene for å sette dem i stand til å ta seg av barna sine. Hvis dette ikke nytter, skal barna adopteres bort eller få lovlig verge.

Jeg intervjuer Berrick og flere andre forskere i London i juni 2009.

Følger barnevernets arbeid

Parallellt med research og intervjuer gjør jeg andre opptak som kan bidra til dokumentaren. Jeg følger utrykninger med barnevernvakten med kamera for å kunne fortelle hva bakgrunnen kan være for at barn blir hentet av barnevernet. Alle bilder og opplysninger som kan identifisere personer blir fjernet. Jeg ber barnevernet hjelpe meg å påse at sakene er anonymisert når redigeringen er ferdig. Jeg søker også om tilgang til å filme i fylkesnemnda for sosiale saker, for å kunne forklare nemndas oppgaver, inngrepsterskel for omsorgsovertakelse, og formålet om tilbakeføring.

Lukkede dører

Saker i fylkesnemnda føres alltid for lukkede dører. Dørene kan etter barnevernsloven likevel åpnes, hvis partene samtykker og nemnda finner det ubetenkelig. Jeg kjenner ikke til at journalister tidligere har fått adgang til nemnda. I forbindelse med studiepermisjon noen år tidligere fikk jeg være til stede og observere i tre saker om omsorgsovertakelse og tilbakeføring i fylkesnemnda for sosiale saker. Forutsetningen da var at ingenting skulle publiseres.

Mulig uten å identifisere

Det vil være etisk uforsvarlig å publisere opplysninger og bilder som kan identifisere et barn i en omsorgskonflikt. Det vil likevel være mulig å filme sakkyndige, barnevernsansatte og nemndmedlemmer og slik dokumentere prosessen, uten å røpe fakta eller vise bilder som identifiserer barnet eller andre private parter. Jeg mener det vil være verdifullt i seg selv å få mer offentlig innsyn i nemndas arbeid.

Fra fylkesnemnda får jeg ut anonymiserte lister over planlagte saker i nemnda, med saksnummer, paragraf (tilbakeføring eller omsovertakelse), og navn på partenes advokater.

Får ikke tilgang

Jeg kontakter advokatene i mellom 10 og 15 saker, og får ikke uventet flest nei de fleste. Foreldre er ellers oftest den mest tilgjengelige kilden i barnevernssaker, fordi de håper medieoppmerksomhet vil hjelpe dem å vinne frem. I min reportasje vil de av hensyn til barnet verken vil bli intervjuet eller identifisert, og har lite å vinne på å medvirke. Jeg får likevel tillatelse fra private parter i tre saker. I alle sakene sier offentlig part, kommuneadvokatene, nei.

Klare til å publisere

Underveis skriver jeg manus, sjekker fakta, gjør de siste restopptakene og redigerer. Deretter er det en ny gjennomgang av alle fakta og påsyn med medvirkende og redaktør. Hver får bare se sin egen medvirkning. Bare medvirkende som bidrar med sitt eget privatliv gis rett til å trekke sin medvirkning. Denne retten mener jeg til gjengjeld bør gjelde helt frem til publisering. Det er nervepirrende for oss, men det er de som tar den virkelige risikoen. Når alle fakta er verifisert, og hensynene overfor ivaretatt, er vi klare til å publisere.

KONKLUSJONER

Hvert fjerde barn som barnevernet plasserer utenfor hjemmet flytter fem ganger eller mer. Det er fordi lovverk og praksis hindrer en varig beslutning om hvor barna hører til. Derfor må barn som allerede er skadet leve på oppsigelse og tåle gjentatte avvisninger. Ingen kan love dem stabil og varig omsorg. De påføres nye skader og ender uten en familie å kalle sin. De blir ingens barn. Dersom lovgiverne vil, finnes det alternativer til denne praksisen. Det er mulig å sørge for at barna får være, eller bli, noens barn.

TIDSBRUK

Arbeidet starter høsten 2008. Heldigvis har jeg andre prosjekter ved siden av som jeg kan jobbe med, for mye tid går med mens jeg venter og purrer på tall og fakta. Blant annet publiserer jeg i mai 2009 en oppfølging av Brennpunkt-dokumentaren Uten ord. Noe tid brukes også til å planlegge fremtidige prosjekter. Når Brennpunkt: Ingens barn publiseres, har jeg brukt 4-5 måneder til sammen på research, opptak, manus og regi av 42 minutter fjernsynsdokumentar. Det meste av jobben har jeg gjort alene. Jeg har likevel fått uvurderlig researchhjelp av blant andre Ole Egil Størkson, journalistpraktikant Jessica Harrison og Håvard Grønli. Uten hovedfotografene Sissel Rikheim og Jane Rasmussen og hovedredigerer Dag Harald Kvammen Andersen hadde oppgaven vært umulig. Brennpunkt-kollegaer i Bergen Knudssøn

og Bakke har bidratt med nødvendig motstand og begeistring underveis, sammen redaksjonsledelse i Bergen og Oslo.

KONSEKVENSER

Dokumentaren sendes i Brennpunkt på NRK1, 29. september 2009.

Den fører til en omfattende debatt i NRK og andre medier om fosterhjemsomsorgen. Ingen bestrider de fakta og konklusjoner vi publiserer. Debatten dreier seg i stedet om hva som må gjøres.

De første ukene kom det daglig nye tips og saker som alle er eksempler på hva som skjer med dem som er ingens barn. Tips og tilbakemeldinger kommer fra barnevernsansatte, ansatte i tilsynet, eksperter, fosterforeldre, barnevernsbarn og biologiske foreldre. Dette bekrefter for meg vi ikke har utpekt syndebukker, men avdekket en systemsvikt. Fortsatt, drøyt 3 mnd etter sending, kommer det inn telefoner, norgespakker og boblekonvolutter med barnevernshistorier.

Mye er ennå ugjort i undersøkelsen av omsorgen for barnevernsbarna.

OPPFØLGINGSSAKER NETT, RADIO OG FJERNSYN

Eksempler på oppfølgingssaker jeg selv har bidratt til:

- Barnepsykolog Magne Raundalen kaller fosterhjemsomsorgen en planlagt katastrofe, og vil ha tidsfrist for gjenforening med biologiske foreldre
- Barneminister Anniken Huitfeldt sier hun vil vurdere tidsfrist
- Barneombudet tar flyttingene opp med FNs Barnekomité
- Fosterbarna kan ha krav på erstatning, flyttingene kan utgjøre omsorgssvikt, sier advokaten som ledet Norges første barnehjemsgransking.
- Barna har for dårlig beskyttelse mot flytting, mener Barneombudet, kriterier og tilsynet må skjerpes

Lenker til det meste av NRKs egen oppfølging skal være tilgjengelig på

<http://www.nrk.no/programmer/tv/brennpunkt/1.6240759>

Mer fullstendig oversikt samt utskrifter ettersendes.

KILDELISTE ETTERSENDES

VEDLEGG

DVD-kopi av dokumentar

ETTERSENDES:

Kildeliste

Utskrifter av nettartikler

Utskrift av QuestBack-undersøkelse, anonymisert

Følgebrev til QuestBack-undersøkelse

Avtale med barnevernet om tilgang til å intervju Guro (13)

